

SECTION 1. HISTORY AND THEORY OF LAW AND STATE

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-615-7-1>

PROCEDURAL LEGAL CULTURE AND ITS INFLUENCE ON JUDGES' PROFESSIONAL LEGAL CONSCIOUSNESS

ПРОЦЕСУАЛЬНО-ПРАВОВА КУЛЬТУРА ТА ЇЇ ВПЛИВ НА ПРОФЕСІЙНО-ПРАВОВУ СВІДОМІСТЬ СУДДІВ

Bychkov I. H.

*Candidate of Sciences in Law,
judge of The Kopyakivskyi District
Court of Sumy City
Sumy, Ukraine*

Бичков І. Г.

*кандидат юридичних наук,
суддя Ковпаківського районного суду
м. Суми
м. Суми, Україна*

До питань процесуально-правової культури суддів з науково-теоретичної точки зору науковці звертаються не часто, а відтак дане правове явище в достатній мірі так і не має свого наукового дослідження. Втім, саме процесуально-правова культура суддів визначає не лише поглиблене розуміння процесуальних принципів верховенства права, змагальності, диспозитивності та процесуальних правил щодо розгляду цивільних, господарських та адміністративних справ, а і висвітлює глибину професійно-правової свідомості суддів. Сьогодні суд в Україні забезпечує правовий захист порушених, невизнаних чи оспорюваних прав як фізичних, так і юридичних осіб, їх свобод та законних інтересів, виступаючи гарантом щодо правового захисту даних осіб. У свою чергу, до такого гаранта суспільство висуває підвищені вимоги не лише з точки зору професійних знань як основи до ефективної правозастосовчої роботи, яку оцінює сама система правосуддя на рівні апеляційного та касаційного проваджень, а і проведення судочинства на високому процесуально-культурологічному рівні. Саме такий рівень урегулювання соціальних спорів (конфліктів) по суті вимагає не лише знань матеріального права, а і прикладу високолітературного державного мовлення, яке повинно носити логічний, неупереджений, неемоційний характер, що є надзвичайно важливо, оскільки суд не лише організує, але і веде та контролює судовий процес, а відтак саме суд формує у сторін та інших учасників справи загальне уявлення про правосуддя і всю судову систему в цілому.

Практика показує, що не дивлячись на позитивне ділове налаштування сторін під час розгляду судових справ по суті і виражену при цьому довіру сторін до суду, така позитивність після ухвалення судового рішення змінюється на діаметрально протилежну позицію, коли одна із сторін вважає, що рішення суду є законним та справедливим в той час, як інша сторона повсемісно критикує як рішення суду як процесуальний документ, а і поведінку самого судді як в судовому засіданні, так і поза його межами. Такій стороні кожного разу здається, що саме її докази є найдостовірніші, найпереконливіші, при цьому їх кількість була настільки достатньою, що неможливо не ухвалити рішення на її користь. Оскільки ж суд при таких обставинах не пристав на її сторону, то це означає, що суддя допустився цього з підстав своєї недоброчесності. Вища ж рада правосуддя 17 грудня 2024 року завершила Єдині показники для оцінки доброчесності та професійної етики суддів і кандидатів на посади судді. (рішення № 3659/0/15-24). Такі показники є важливим інструментом для забезпечення прозорості, ефективності та довіри до судової системи, укріпленню її авторитету у забезпеченні справедливості правосуддя. Так, у 2023 році до Вищої ради правосуддя зі скаргами щодо дисциплінарних проступків суддів звернулося 6689 громадян, а в 2024 році їх кількість уже становила 8268. На основі таких звернень у 2024 році було звільнено 37 суддів за грубе систематичне нехтування обов'язками, що є несумісними зі статусом судді, 10 суддів звільнилися за власним бажанням і 6 суддів звільнено за низький професійний рівень, який не відповідає статусу судді. 18 суддів звільнено у зв'язку із несумісністю посади судді з іншими оплатними діяннями [1, с. 6–8].

Як бачимо, звернень до Вищої ради правосуддя на роботу окремих суддів із року в рік збільшується, оскільки «загальна атмосфера правового безкультур'я має несприятливий вплив на рівень етичності та законності правосуддя, особливо під час безпосереднього контакту суддів місцевих суддів із учасниками справи» [2, с. 40]. Безумовно, постійна перевантаженість суддів справами, які сотнями в місяць а то і більше розглядаються ними з прийняттям по кожному з них судового рішення, за яке вони несуть персональну відповідальність, впливає не лише на психологічний стан суддів, рівень їх працездатності, але і на якість правосуддя. В той же час, неможливо не помітити і той факт, що судді зловживають своїми повноваженнями, своїм статусом у повсякденному житті, про що свідчать справи по управлінню окремими суддями транспортними засобами в стані алкогольного сп'яніння, спорів із сусідами, фальсифікацією при заповненні декларацій про надходження і витрати своїх доходів. Корупційний

імідж окремих суддів вказує на низький моральний клімат в судах, де «незамінність суддів» часто зводиться в абсурд.

З огляду на все це, є необхідність у підвищенні рівня процесуально-правової культури суддів, яка як першооснова впливає на професійно-правову свідомість суддів, деформуючий її, втрачаючи при цьому межі допустимого як з точки зору професійного, так і культурологічного рівня.

З урахуванням даних обставин, є нагальним створити на базі провідних класичних університетів України окремі факультети: «права і правозастосування», на яких би готували суддів до їх роботи в судовій системі нашої держави. Ніяка академія, школи суддів із двотижневим «навчанням», ніякі недільні курси «підвищення кваліфікації» при такому розвитку інформаційних технологій не допоможуть. Потрібен кропіткий, на державній основі, підхід до підготовки суддівських кадрів від їх вступу до закінчення навчання, з подальшою рекомендацією Вченої ради по кожному студенту на предмет можливостей займати посади суддів. Саме ці особи після закінчення навчання мають переважне право займати посади секретарів судових засідань, помічників суддів, маючи при цьому відповідну заробітну плату. І саме такі особи в подальшому повинні мати переважне право на зайняття посади судді.

Отже, процесуальна правова культура суддів – це не набір окремих норм права чи його принципів. Це такий рівень правового поведінкового усвідомлення, обумовленого суспільною і професійною правосвідомістю з розумінням на цій основі державної відповідальності суддів перед суспільством, спрямованої на правозастосування норм як матеріального, так і процесуального права по відношенню до різних суб'єктів тих чи інших правовідносин, які мають місце в загальній парадигмі національного правосуддя.

Література:

1. Інформаційно-аналітичний звіт про діяльність Вищої ради правосуддя у 2024 році. Київ, 2025. 38 с. URL: https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/file/analiz_za_2024_rik__0.pdf (дата звернення: 02.08.2025).
2. Константин О. В. Правова культура суддів. *Вісник Верховного Суду України*. 2008. № 8. С. 39–42.